

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
15

HELSINKI 2005

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2005

Kalevi Tilli

Kustaa Vaasan sisaren Margaretan jälkeläisiä Suomessa ja vanhassa Viipurissa Margareta Viipurin linnan valtiattarena

Kustaa Vaasan lanko Hoijan kreivi Juhana

Hoijan kreivi JUHANA tuli Saksasta Ruotsiin vuonna 1524. Jo vuonna 1525 hänet vihittiin KUSTAA VAASA'n sisaren MARGARETA'n kanssa Tukholmassa. MARGARETA'n ensimmäinen puoliso oli JOAKIM BRAHE, joka teloitettiin vuonna 1520 Tukholman verilöylyssä.

Jo vuonna 1525 Kustaa Vasaa nimitti lankonsa Hoijan kreivi JUHANAN Viipurin linnanpäälliköksi ja lääninherraksi. On merkillistä, että muutoin sangen epäluuloinen Kuustaa Vaasa tavallaan läänitti Viipurin äskettäin maahan siirtyneelle muukalaiselle, vaikka hän tunsu suurta varovaisuutta kaikkia vierasmaalaisia kohtaan.

Kuningas luotti kuitenkin saksalaiseen lankoonsa ja luovutti tälle valtakuntansa tärkeimmän linnan ja läänin miltei kaikin kuninkaallisin oikeuksin.

KUSTAA VAASA. Suomen Kansallismuseo (öljyvärimaalaus: Cornelius Arendt).

Hoijan kreivi Juhanan puoliso Margareta Vaasa, valokuva H. Malmgren, kuva museovirastosta.

Loisteliasta elämää ja juhlia Viipurin linnassa

Viipurin linnassa alettiin pitää kreivin toimesta loisteliasta hovia täysin kuninkaallisen etiketin mukaan. Olihan Hoijan kreivi ruhtinaallista syntyperää ja halusi myös elää Viipurissa ruhtinaallisesti. Kustaa Vaasakin piti lankonsa kreivillistä ja miltei ruhtinaallista hovia omaa hoviaan paljon hienompana.

Kuningas lähettikin Ruotsin korkeimpaan aateliin kuuluvia nuoria miehiä oppimaan tapoja Viipurin linnaan, jonka silloisen hovin loisteliaisuutta ei ollut nähty linnassa sitten Kaarle Knuutinpajan ajan.

Joukko saksalaista hoviväkeä ja vieraita seurasi kreiviä Viipuriin, jonka linnan saleissa taas juhlittiin ritarillisten leikkien ja tanssien merkeissä.

Hovimarsalkkana oli silloin hienosta käytöksestään tunnettu saksalainen Hans Holst. Henkivartijana toimi niinkään saksalainen Ambrosius Gentz, josta ajan oloon tuli Viipurin pormestari.

Viipuriin hienoja tapoja oppimaan lähetettyjä nuorukaisia olivat esimerkiksi Pietari Brahe vanhempi, joka oli Suomen samannimisen kenraalikuvernöörin isoisä, sekä Eerik Aabrahaminpoika Gyllenstierna ja Gabriel Kristerinpoika Oxenstierna.

Ruhtinaallinen elämä linnassa saattaa kreivin rahapulaan

Hoijan kreivin loisteliasta linnaelämä nieli valtavia rahamääriä eivätkä hänen omat varansa enää riittäneet, vaikka hänelle läänitettiinkin rikas Kokemäen kartanon lääni kaikkine taloineen vuonna 1529. Siihen mennessä kreivi oli kiskonut köyhästä Karjalasta kaiken mitä sieltä irti saatiin. Savolaiset talonpojatkin pakenivat piilopirteihinsä hänen veronkantajiaan.

Niinpä kreivi Juhana pyysi rahallista apua tai lainaa kuninkaaltaan, mutta

Kustaa Vaasa käski nyt lankoaan tulemaan toimeen parhaansa mukaan omilla tuloillaan. Kävihän Juhana Viipurista käsin omaan laskuunsa kannattavaa kauppaa Tallinnan ja Lyypekin porvareiden kanssa. Omistipa hän myös oman laivan merikuljetuksiaan varten.

Langosten välit kylmenevät

Kuningas kiivastui lopulta langolleen 1530-luvun alussa, kun kreivi Juhana oli kuninkaan lähettämänä Lyypekissä ollut tämän saksalaisen sihteerin Wulf Gylerin kanssa sopimassa Ruotsin sodanaikaisen velan lyhentämisestä tuolle Hansan pääkaupungille.

Kustaa Vaasa oli antanut näet ohjeeksi, ettei lainan lyhennys olisi saanut suinkaan olla niin korkea, mitä kreivi oli suostunut suorittamaan Lyypekille.

Tuosta Hoijan kreivin liian suuresta lainan suuresta lainan takaisinmaksuerästä johtuen langosten välit kylmenivät ja kuningas kutsui kreivin Tukholmaan neuvotteluihin. Juhana väitti kuitenkin potevansa ankaraa kuumetautia ja sanoi lähtevänsä lääkärin luo Tallinnaan.

Lyypekki oli kuitenkin suunnitellut juuri tuona aikana sotaa Ruotsia vastaan. Kustaa Vaasa oli taas samaan aikaan saanut tietoonsa, että lyypekkiläinen Viipuriin tullut liukas ja kiero Herman Müller harjoitti kuulemma salaista yllytystä hankkiakseen viipurilaisen porvariston keskuudesta Lyypekin kannattajia. Kuningas oli myös kuullut, että hänen luotaan Ruotsista Viipuriin paennut Hans Gerich pyrki niinkään saamaan Viipurista ystäviä Lyypekille. Myös Viipurin pormestariksi noussut Juhanan henkivartija Ambrosius Gentz yhtyi noihin kapinallisiin juonittelijoihin.

Hoijan kreivi liittyy lyypekkiläisiin lankoaan vastaan

Viipurissa liikkui myös huhuja, että lyypekkiläiset aikoivat lähettää sotapäällikkönsä Berendt von Melenin sotajoukkoineen Viipuriin, missä Hoijan kreivi Juhana olisi korotettu siellä ”kunniasijalle” ja Kustaa Vaasa ”vedettävä sieltä alas”.

Hoijan kreivi Juhana, kuva museovierastosta.

Nyt kuningas alkoi epäillä lankoaan syylliseksi kaikkiin noihin hankkeisiin ja käski uudelleen kreiviä heti tulemaan Tukholmaan tilille ja jättämään linnan päällikkyyden voudilleen Hans Garstenbergille. Kreivi varusti heti kolme laivaa, joilla hän sanoi purjehtivansa kreivitär Margaretan kanssa mukamas Ruotsiin.

Itse asiassa kreivi Juhana oli jo päättänyt asettua sodassa Hansan liittolaisena lyypekkiläisten puolelle ja liittyä Tanskaa ja Ruotsia vastaan taisteluihin Hansan joukkoihin.

Niinpä kreivi Juhana suuntasi kesäkuun 3. päivänä 1534 matkansa muualle kuin Ruotsiin. Kreivitär Margareta huomasi miehensä petoksen vasta sitten kun Tallinnan tornit jo näkyivät tivaanrannalla.

Hoijan kreivi itse jatkoi matkaansa laivoineen Lyypekkiin ja liittyi siellä lankonsa vihollisiin.

Margareta jää laivasta Tallinnassa

Osakseen tulleesta kohtelusta tuotuneena kreivitär jää pois laivasta Tallinnassa, minne myös jäivät hänen edellisestä avioliitostaan syntyneet kolme lastaan, jotka olivat saaneet Viipurissa ruhtinaallisen kasvatuksen.

Kolme vuotta myöhemmin Kustaa Vaasa haetutti sisarenpoikansa Peter Brahen vuonna 1527 Tallinnasta Tukholmaan, missä tämä avioitui vuonna 1549 Beata Stenbockin kanssa.

Margareta Vaasa kuoli 31.12.1556 Tallinnassa, missä hän oli elänyt sinne jääneiden lastensa kanssa varsin niukoissa oloissa. Kreivitär Margaretan hautapaikka on Tallinnan tuomiokirkossa.

Kustaa Vaasa lähettää Nils Grabben ja Erik Flemingin kukistamaan Viipurin kapinan

Saatuaan tietoonsa Hoijan kreivin, tämän saksalaisten ystävien ja heihin liittyneiden Viipurin linnanväen sekä eräiden Viipurin saksalaisten salahankkeista, Kustaa Vaasa käski sotapäällikköjensä Nils Grabben ja Erik Flemingin purjehtia joukkoineen kiireimmiten Viipuriin. Heidän tuli hakea kreivi viipymättä Ruotsiin tilinteolle ja ottaa linna ja kaupunki haltuunsa.

Kun Grabbe ja Fleming saapuivat laivoineen Uuraan salmeen, olivat Hoijan kreivin laivat jo miltei Tallinnassa. Tultuaan Viipurin satamaan Grabbe ja Fleming ryhtyivät valtaamaan joukkoineen Viipurin kaupunkia ja linnaa, jotta niissä vielä vellova kapina saataisiin pian kukistetuksi.

Nähtävästi Herman Müllerin vehkeilyjen johdosta linnanvouti Garstenberg, linnanväki ja kaupunkilaiset olivat kaikki asettuneet lyypekkiläisten puolel-

le Kustaa Vaasaa vastaan. Kaupunkilaiset pelästyivät kuitenkin todettuaan kuninkaan joukkojen nousevan satamassa laivoista maihin eikä kestänyt kauan ennen kuin he avasivat porttinsa Erik Flemingille, luultavasti pormestarin myötävaikutuksella. Viipurin kaupunki saatiinkin antautumaan kapinalliseen heinäkuun 12. päivänä vuonna 1534. Linna ei kuitenkaan antautunut heti, koska piirittäjien aseistus ei ollut riittävän raskasta linnan valtaamiseen. Vasta syyskuun 4. päivänä antautumissopimus saatiin aikaan, jonka mukaan Garstenberg sai väkineen poistua vapaasti linnasta.

Viipurin keskiajan historia loppui tähän Kustaa Vaasan ja hänen lankonsa Hoijan kreivi Juhanan kannattajien taisteluun Viipurista.

Siitä lähtien Viipurissa ei ollut enää itsevaltaisia linnan- ja lääninherroja eikä Hansalla ollut enää sanavaltaa kaupan ehtoja määrättäessä.

Linnanherrijen aikaisempi koko lääniä koskeva varsin itsevaltainen asema muuttui Tukholman kuninkaallisen keskusviraston valvomaksi maaherranhallinnoksi. Maaherrat eivät olleet enää myöskään käskynhaltijoiden tavoin Viipurissa läänin sotavoimien komentajia, vaan sotilasasiat siirrettiin linnan päällikölle eli ”hopmannille”.

Kustaa Vaasa luotti liikaa petolliseen lankoonsa

Oli merkillistä, että Kustaa Vaasa luotti aluksi saksalaiseen lankoonsa ja tämän vilpittömyyteen, vaikka hän yleensä katsoi karsaasti muukalaisiin.

Ehkä eräänä syynä Kustaa Vaasan luottavaiseen suhteutumiseen Hoijan kreiviin oli tämän myönteinen näkemys uskonpuhdistuksesta. Niinpä kreivi piti kotikappalaisenaan linnassa KLEMENS-nimistä uskonpuhdistusta edustavaa pappia, joka oli mm. Paavali Juusteenin opettaja Viipurin kaupunkikoulussa.

Kustaa Vaasa pitikin Hoijan kreivin protestanttisuutta tärkeänä esimerkkinä uskonpuhdistuksen juurruttamisessa Karjalaan.

Ehkä Kustaa Vaasaa hämäsi myös lankonsa ruhtinaallinen olemus ja hänen hienot tapansa kaikessa loisteliaisuudessaan. Niinpä hän ei empinyt lainkaan antaa sisartaan Margarettaa Hoijan kreivin puolisoksi, kun tämä Saksasta vuonna 1524 saapuneena jo vuonna 1525 avioitui Margaretan kanssa.

Ihaillessaan lankonsa loisteliaita elämäntapoja kuningas tulkitsi uskonpuhdistusta tässä tapauksessa omalaatuisella tavalla. Näkihän hän toisaalta kirkon rikkaudet ja loiston taas täysin eri tavalla uskonpuhdistusta tulkitessaan. Köyhtyihän kirkko juuri Kustaa Vaasan toimenpiteiden johdosta sen ollessa kuninkaan määräysvallan alainen. Hänen toimeenpanemassa reduktiossahan kirkolta riistettiin suuri osa sen arvokkaasta ja loisteliaasta omaisuudesta.

Kustaa Vaasa sai katkerasti katua Hoijan kreivi Juhanalle luovuttamastaan suuresta vallasta.

Siirtyessään Hansan liittolaisena lyypekkiläisten puolelle kuninkaan lanko lietsoi Viipurissa kapinahenkeä hyväntekijäänsä ja kuningastaan kohtaan. Kreivi Juhanan piti siis tärkeämpänä lyypekkiläisille antamaansa kunniasanaa kuin kuninkaalle vannomaansa uskollisuudenvalaa.

Hoija kreivi Juhana sai puolestaan kallisti maksaa lankonsa Kustaa Vaasan petttämisestä.

Eräitten tietojen mukaan hän kaatui hävityssä sodassa Kustaa Vaasaa vastaan vuonna 1535 Öksnebergin taistelussa. Toisaalla väitetään hänen saaneen sanottuna vuonna surmansa kaksintaistelussa Lyypekissä.

Margareta Vaasan jälkeläisiä Suomessa ja vanhassa Viipurissa

Aateliston sukutauluja seuraamalla löytyy Kustaa Vaasan sisaren jälkeläisiä Suomestakin. Margareta Vaasan ensimmäisestä avioliitosta Tukholman verilöylyssä vuonna 1520 teloitettun JOAKIM BRAHE'n kanssa syntyi vuonna 1520 poika PETER, jonka Kustaa Vaasa haetutti sisarensa Margaretan luota Tallinnasta vuonna 1537 Tukholmaan.

PETER BRAHE'n (1520 – 1590) avioliitosta BEATA STENBOCK'in kanssa syntyi poika ABRAHAM (1569 – 1630).

ABRAHAM BRAHE'n avioliitosta ELSA GYLLENSTIERNA'n kanssa syntyi poika NILS BRAHE vanhempi (1604 – 1632).

NILS BRAHE vanhemman avioliitosta MARGARETA BIELKE'n (1603 – 1643) kanssa syntyi – vasta isänsä kuoleman jälkeen – poika NILS BRAHE nuorempi (10.4.1633) isän menehdyttyä haavoihinsa Lützenin taistelussa 21.11.1632.

NILS BRAHE nuoremman (synt. 10.4.1633) avioliitosta JULIANA WRANGEL av SALMIS'in (1642 – 1701) kanssa syntyi tytär ELEONORA MARGARETA BRAHE (1661 – 1690).

ELEONORA MARGARETA BRAHE'N JA Ruotsin Lontoon lähettilään CARL BONDE af BJÖRNÖ'n (1648 – 1699) avioliitosta syntyi poika GUSTAF A BONDE af BJÖRNÖ (1682 – 1764), josta tuli valtaneuvos ja akatemian kansleri.

GUSTAF BONDE af BJÖRNÖ avioitui toisessa avioliitossaan FREDRIKA VIVIKA TROLLE'n (1721 – 1806) kanssa. Heille syntyi tytär FREDERIKA BIRGITTA BONDE af BJÖRNÖ (1743 – 1814).

FREDERIKA BIRGITTA BONDE af BJÖRNÖ avioitui eversti BERNDT JOHAN HASTFER'n kanssa, joka Kustaa III:n käskystä teki venäläisissä asepuvuissa joukkoineen salaa valehyökkäyksen Puumalassa Venäjän puolelta Ruotsi-Suomeen. Kustaa III sai näin tekaistun syyn aloittaa sodan Venäjää vastaan 1788. Hastfer liittyi sodan osoittautuessa toivottomaksi kui-

tenkin Anjalan miehiin Kustaa III:a vastaan. Kuninkaan aseman jälleen vahvistuessa Hastfer tuomittiin maanpetokseen syyllistyneenä kuolemaan. Hän pääsi kuitenkin livahtamaan maanpakoon Venäjälle. Heidän tyttärensä VIVIKA ELEONORA HASTFER syntyi 1769.

VIVIKA ELEONORA HASTFER (1769 – 1797) avioitui Pernajassa Kymenkartanon läänin maaherran vapaaherra ROBERT WILHELM de GEER till TERVIK'in (1750 – 1820) kanssa, joka oli Porvoon valtiopäivien maa-
masalkka, jolloin Aleksanteri I teki hänestä kreivin. Avioliitosta syntyi poika kreivi ROBERT FREDRIK de GEER till TERVIK (1797 – 1847), joka syntyi kuukautta ennen äitinsä VIVIKA ELEONORA'n kuolemaa.

Kreivi ROBERT FREDRIK de GEER till TERVIK'in avioliitosta FREDE-RIKA LOVISA FOCK'in (1807 – 1886) kanssa syntyi 7.12.1836 poika kreivi ROBERT OTTO WILHELM, joka kuoli 18.10.1855 sotaretkellä Puolas-
sa ja monta tytärtä, joista neljä avioitui huomattavien suomalaisten aatelisukujen edustajien kanssa

1) vanhin kreivi ROBERT FREDRIK de GEER till TERVIK'in ja FREDE-RIKA LOVISA FOCK'in tyttäristä VIVIKA LOVISA FRANCISKA (1829 – 1884) avioitui Turun hovioikeuden hovioikeudenneuvos JOHAN ALFRED af BJÖRKSTEN'in kanssa Tervikissä 3.9.1850. Heidän pojanpoikansa tytär MARITAINGER LINNÉA syntyi 26.8.1923 ja avioitui 26.8.1944 viipurilaissyntyisen pankinjohtaja, FM, KTK KALEVI TILLI'n (synt. 23.9.1918) kanssa

2) toiseksi vanhin kreivi Robert Fredrik de Geer till Tervik'in ja Frederika Lovisa Fock'in tyttäristä oli SOFIA GUSTAVA HEDVIK LOVISA (1832 – 1857), joka avioitui Tervik'issä 3.9.1850 senaattori, prokuraattori, vapaaherra FRANS RICHARD de la CHAPELLE'n kanssa. Heille syntyi tytär EMELIE de la CHEPELLE (1853 – 1919).

Molempien sisarusten Vivika Lovisa Franciskan ja Sofia Gustava Hedvik Lovisan häät vietettiin siis samana päivänä 3.9.1850 juhlavasti Tervik'in kartanossa Pernajassa. Läsä oli nuorten parien vanhempien lisäksi sen ajan huomattavimpia aateliston ja korkeimman virkamieskunnan edustajia.

EMELIE de la CHAPELLE (1853 – 1919) avioitui eversti senaattori PER KASTEN SAMUEL ANTELL'in (1845 – 1906) kanssa, joka oli kotoisin Viipurista ja jonka isä Henrik Antell oli Viipurin pormestari 1845-1854. Heidän kotinsa oli lähellä Viipurin linnaa, jossa heidän esiäitinsä Kustaa Vaasan sisar Margareta emännöi Hoijan kreivittärenä. Suku siirtyi 1800-luvulla muualle Suomeen

3) kolmanneksi vanhin kreivi Robert Fredrik de Geer till Tervik'in ja Fredrika Lovisa Fock'in tyttäristä WILHELMINA OTTILIA LOVISA (1834

- 1916) avioitui kenraaliluutnantti GUSTAF ROBERT EHRNROOTH'in (1821 – 1911) kanssa Tervik'issä 1853. Heidän nykyisin eläviä jälkeläisiään on mm. vuorineuvos GAY EHRNROOTH, joka syntyi 14.6.1925
- 4) nuorin kreivi Robert Fredrik de Geer till Tervik'in ja Fredrika Lovisa Fock'in tyttäristä LOVISA FREDRIKA ADELAIDE (1844 – 1927)
- a) avioitui protokollasihteeri CARL ALBERT EHRNROOTH'in (1831 – 1873) kanssa Håkansbölessä.
- LOVISA FREDRIKA ADELAIDE'n jälkeläisiä tästä hänen ensimmäisestä avioliitostaan ovat mm. jalkaväen kenraali ADOLF EHRNROOTH (synt. 9.2.1905), tämän serkku edesmennyt Suomen Yhdyspankin johtokunnan puheenjohtaja GÖRAN ROBERT EHRNROOTH (1905 – 1996), ja tämän pojat vuorineuvos CASIMIR EHRNROOTH (synt. 6.4.1931) sekä vuorineuvos CLAS GÖRAN EHRNROOTH (synt. 12.1.1934). Kreivi CARL-GUSTAF MANNERHEIM (synt. 26.4.1926), joka on kreivillisen suvun n:o 8 päämies ja jonka isoäiti AINA JOHANNA EHRNROOTH avioitui 5.12.1896 CARL-ERIK JOHAN MANNERHEIM'in (1865 – 1915) kanssa. Heidät karkotettiin maasta Bobrikoff'in toimesta. Ruotsia kauemmaksi he eivät kuitenkaan menneet.
- Vielä on todettava, että eräs voimakkaimmista poliittisen elämän vaikuttajista, varatuomari GEORG CARL CASIMIR EHRNROOTH (synt. 27.7.1926) on hänkin yksi kreivitär Margaretan ja de Geerien jälkeläisiä. LOVISA FREDRIKA ADELAIDE de GEER till TERVIK avioitui toisen kerran tunnetun aktivistin ja voimaliiton perustajan KONRAD (KONNI) ZILLIACUS'in (1855 – 1924) kanssa, joka vaikutti n.s. kulttuuriadressin syntyyn, perusti maanalaisia lehtiä ja toimitti Japanista salaa aseita Suomen aktivisteille mm. John Crafton laivalla

Vaasojen verenperintö vahvistui Suomessa de GEER'ien kautta

Tuntuu hämmästyttävältä, että Suomessa elää jatkuvasti lukuisia Kustaa Vaasan sisaren Margaretan jälkeläisiä.

Sitä hämmästyttävämpää on, että myös Viipurissa asui vielä 1800-luvulla kreivitär Margaretan jälkeläisiä lähellä Viipurin linnaa, missä Hoijan kreivi piti loisteliasta hoviaan kreivittärensä kanssa.

Nuo viipurilaiset kreivitär Margaretan jälkeläiset siirtyivät sittemmin muualle Suomeen lähinnä Helsinkiin, mutta historian patinoimaa Viipuria ja sen monisatavuotista linnaa heidän jälkeläisensä eivät ole unohtaneet.

Kreivitär Margaretan ja hänen Suomessa asuneen jälkeläisensä kreivi Robert Fredrik de Geer till Tervik'in ja tämän puolison Fredrika Lovisa Fock'in

lähes 200 jälkeläistä kokoontuivat puolisoineen elokuun 18. päivänä 1957 Helsingissä ravintola Kalastajatorpalla.

Merkittävää oli, että heidän joukossaan oli melkoinen määrä Suomen teollisuuden, pankkimaailman ja korkeimman upseeriston edustajia.

Heidän geeneissään lienee vielä ollut jäljellä jotain Vaasa-suvun päättäväisyyttä ja rohkeutta. Vivika Eleonora Hastfer'in avioiduttua Robert Wilhelm de Geer till Tervik'in kanssa, Margareta Vaasan jälkeläisten verenperintöön liittyi heidän poikansa Robert Fredrikin kautta de Geer'ien tarkkaa tilannearviointia ja väsymätöntä yritteliäisyyttä.

Olihan de Geer'ien pohjoismainen kantaisä Alankomailta Ruotsiin vuonna 1927 Kustaa II Adolfin pyynnöstä tullut Louis de Geer, josta tuli Ruotsin kaivos- ja rautateollisuuden perustaja. Hän toi mukanaan Belgiasta myös joukon sikäläisiä taitavia käsityöläisiä, joita de Geer sijoitti eri puolille Ruotsia yrityksiinsä opettamaan ammattitaitojaan ruotsalaisille työntekijöille.

Asekaupoilla ja muilla pankki- ja liiketoiminnoillaan hän hankkii itselleen valtavan omaisuuden, rahoittaen mm. Ruotsin valtiota 30-vuotisessa sodassa.

Onko tämä kaikki vain sattumaa Kustaa Vaasan sisaren Margaretan ja hänen Suomessa asuvien jälkeläisten de Geer'ien ja heidän jälkeläistensä kohdalla.

Kuitenkin heissä kaikissa lienee edelleen jäljellä Suomessakin jotain Vaasojen ja de Geer'ien vahvaa verenperintöä.